

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

7. Bengtson V.L. The social psychology of aging / Vern L. Bengtson. – Indianapolis : Bobbs-Merrill, 1973. – 176 p.

8. Crandall R.C. Gerontology. A behavioral science approach / Richard C. Crandall. – Second edition. – Philadelphia : McGraw-Hill Inc., 1991. – 618 p.

9. Dowd J.J. Aging as exchange: A preface to theory / J.J. Dowd // Journal of Gerontology. – 1975. – 30 (5). – P. 584-594.

10. Leszczynska-Rejchert A. Czlowiek starszy i jego wspomaganie – w stronie pedagogiki starosci / Anna Leszczynska-Rejchert – Olsztyn : Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2006. – 246 s.

11. Schulz R. The Encyclopedia of Ageing / R. Schulz [Ed. in Chief], L.S. Noelker, K. Rockwood, R.L. Sprott [Ass. Ed.] : Fourth edition: 2-volume set. – New York. – Springer Publishing Comp., 2006. – 720 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу 02.10.2012: <http://www.amazon.com/Encyclopedia-Aging-Two-Volume-Set/dp/>. – Зарол. з екрану. – Мова англ.

Владимир Робак

Психосоциальные теории старения и их значение для обеспечения процесса качественной опеки пожилых людей

Аннотация. *Анализируются основные социологические теории старения с точки зрения их исторического развития, достижений современной геронтологической науки и значения в процессе подготовки современного социального работника.*

Ключевые слова: *психосоциальные теории старения, подготовка социального работника.*

Volodymyr Robak

Psychosocial Theories of Ageing and their Significance in the Process of quality care of Older Persons

Summary. *The author analyzes psychosocial theories of ageing from the point of view of their historical development, achievements in modern gerontology and significance in the process of modern social worker's training for work with older persons.*

Key words: *psychosocial theories of ageing, social worker's training.*

УДК 378.22

**Віталій Третько,
м. Хмельницький**

**МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ
МАГІСТРІВ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Застосування міждисциплінарного підходу у процесі фахової підготовки майбутніх міжнародників розглядається як частина загальної проблеми підвищення рівня професійної, світоглядної, комунікативної та кроскультурної компетентності випускників вищих навчальних закладів.

Актуальність проблеми зумовлена політичними та

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

соціальним змінами, які надають молоді можливість вільної самореалізації у різних країнах світу, існуванням об'єктивної необхідності формування світоглядного розуміння та цілісного сприйняття науково-культурного розвитку людства. Засобом формування такого світосприйняття є міждисциплінарний підхід в освіті.

Налагодження міждисциплінарних зв'язків у процесі підготовки майбутніх магістрів міжнародних відносин є, на наш погляд, недостатньо висвітленою частиною загальної проблеми оновлення змісту вищої освіти.

Проведений у рамках дослідження аналіз наукової літератури показав високий науковий інтерес дослідників до феномену міждисциплінарності в освітньому процесі. Значний внесок в обґрунтування цього поняття здійснили українські та зарубіжні вчені, які розрізняють поняття “міждисциплінарність”, “полідисциплінарність”, “трансдисциплінарність” (В. Буданов, О. Князева, С. Курдюшов та ін.); розглядають міждисциплінарність як етап розвитку між фундаментальністю та інноваціями у науці (В. Гончаренко); вивчають філософський аспект міждисциплінарності як загальнонаукової методології (М. Кругляк). Водночас, системне вивчення досліджуваної проблеми не стало предметом окремого наукового пошуку, що й зумовило вибір проблеми і визначило мету статті – обґрунтування можливостей використання міждисциплінарних зв'язків у процесі професійної підготовки магістрів міжнародних відносин.

На сучасному етапі розвитку освіти та науки набуває особливої актуальності проблема загальнонаукової методології, де поряд із процесами диференціації наукового знання за галузями, важливою стає його інтеграція. Висока насиченість змісту освітньо-професійних програм підготовки майбутніх міжнародників предметами, що вивчають досить різні галузі знань, породжують проблему неузгодженості різних сфер пізнання. Особливо гостро це виявляється при вивченні профільних та вибіркових дисциплін.

Коротко розглянемо основні поняття дослідження. “Міждисциплінарність” вживається у різних значеннях, синонімами цього поняття є “полідисциплінарність” і “трансдисциплінарність”, які мають свої відмінності у тлумаченні. Полідисциплінарність означає спільне вивчення певного складного об'єкта різними дисциплінами (наприклад, вивчення людини психологією, генетикою, соціологією тощо). Тут лише окреслюється можливість діалогу між науками, де кожна наука має свій окремий предмет дослідження.

Трансдисциплінарність передбачає вихід досліджень за дисциплінарні межі, при цьому відбувається перенесення дослідницьких схем з однієї галузі в іншу. Трансдисциплінарне дослідження є спільним дослідницьким проектом для декількох відмінних галузей наукових знань. Міждисциплінарна взаємодія передбачає комунікацію, в якій кожна дисципліна є водночас

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

автономною і відкритою. Необхідно, щоб кожна наукова дисципліна, що входить у полі – і трансдисциплінарний комплекс, була одночасно і відкритою, і замкнутою. Відкрита до нових когнітивних схем, які переносяться із суміжних і більш віддалених наукових дисциплін і мають для неї евристичну значущість; готова до кооперації з іншими науковими дисциплінами, реалізації спільних дослідницьких проектів. Замкнута, оскільки вона повинна прагнути зберегти свій специфічний предмет і ракурс дослідження, розвивати прогресивні і найбільш просунуті дослідницькі методи і стратегії” [5, с. 347-348].

Розглянемо специфіку використання міждисциплінарного підходу у професійній підготовці магістрів-міжнародників. Сучасні вимоги до якості вищої освіти безпосередньо пов'язані з необхідністю досягнення результатів у пріоритетних напрямках розвитку науки, технологій і техніки. Відомо, що наукові і технологічні прориви здійснюються, як правило, на межі наук, у результаті комплексних досліджень об'єктів і пов'язаних з ними проблем. При цьому під міждисциплінарними дослідженнями розуміється комплексне вивчення єдиного предмета досліджень представниками різних наукових дисциплін. Міждисциплінарність розглядається як форма організації наукового знання, заснована на певних зв'язках між науковими дисциплінами (галузями знань), методами і технологіями, що забезпечують розв'язання комплексних науково-технічних проблем. Міждисциплінарність характеризується властивостями інтегративності дисциплін, заснованими на перенесенні методів досліджень з однієї дисципліни в іншу. Міждисциплінарність вимагає синтезу отриманих у рамках різних наукових дисциплін результатів.

У системі вищої освіти формування фахових компетенцій випусників в різних галузях знань, пов'язаних із здійсненням міждисциплінарних досліджень, забезпечується міждисциплінарними освітніми програмами. Основною ознакою міждисциплінарності освітніх програм є їх широкопрофільна підготовка. Міждисциплінарність освітніх програм ґрунтується на інтегрованих наукових напрямках, що виникли на межі наук (наприклад, спеціальності “Міжнародні відносини”, “Міжнародні економічні відносини”, “Міжнародна інформація”, “Країнознавство”) [6]. Проте нині українські ВНЗ випускають головним чином вузьких фахівців у конкретних галузях професійних знань, які не мають достатнього спектру компетенцій для ефективної наукової та інноваційної діяльності у рамках стратегічно важливих напрямів розвитку науки і техніки.

У ході дослідження встановлено тісний міждисциплінарний зв'язок у педагогічному процесі викладання дисциплін різних циклів у магістрів-міжнародників, що розкриває підґрунтя для використання міждисциплінарного підходу у процесі формування інформаційної компетентності майбутніх фахівців міжнародних відносин [3].

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

Підготовка магістрів в галузі міжнародних відносин передбачає вивчення різного спектра дисциплін, що пов'язані між собою послідовністю вивчення у часі, забезпечують засвоєння інших дисциплін і є відправною точкою для професійної підготовки. Блок дисциплін підготовки магістрів у галузі міжнародних відносин (“Міжнародні відносини і зовнішня політика”, “Теорія міжнародних відносин”, “Конфліктологія та теорія переговорів”, “Аналітика конфлікту”, “Теорія прийняття рішень”, “Дипломатична і консульська служба”) є основою інформаційно-аналітичної підготовки, і водночас, самостійно формує аналітичні здібності майбутніх магістрів на конкретних історичних подіях, методах та прикладах прийняття рішень в проблемних та конфліктних ситуаціях.

Головним стрижнем інформаційно-аналітичної підготовки міжнародника є розвиток умінь та навичок використання сучасних методів аналізу та прогнозування подій у сфері міжнародних відносин, здатності приймати оптимальні рішення, розробляти рекомендації щодо реалізації зовнішньої політики держави. Так, теоретичне ознайомлення з інформацією, її видами та формами роботи здійснюється під час вивчення дисципліни “Міжнародна інформація”. Правові аспекти створення, відбору, зберігання, обробки, захисту та використання інформації розкриті у дисциплінах “Міжнародне інформаційне право” та “Інформаційно-аналітична діяльність в міжнародних відносинах”. Технологічні засоби роботи з інформацією студенти опановують при вивченні дисципліни “Інформаційні технології та технічні засоби”. Але, зважаючи на особливості навчально-виховного процесу ВНЗ та педагогічні технології вищої школи, студенти – майбутні міжнародники вимушені постійно аналізувати значні об'єми інформації, і тому у відповідні дисципліни введено вивчення методів машинної обробки інформації. Цим завданням присвячена дисципліна “Системи штучного інтелекту”. Тому процес удосконалення навичок продовжується протягом всього навчально-виховного процесу.

Ще одним аспектом, що підтверджує необхідність використання міждисциплінарного підходу, є потреба студентів більшу частину свого академічного часу, відведеного на самостійну та методичну роботу, витратити на роботу з іншомовною інформацією, адже більшість документів, міжнародних стандартів, правових та законодавчих актів, юридична практика представлені іноземною мовою. Головна мета викладання іноземної мови у вищому навчальному закладі – оволодіння мовою в обсязі, потрібному для спілкування у сфері професійної діяльності та власного спілкування, навичками ділової комунікації. Її реалізація відбувається при вивченні дисциплін “Основна іноземна мова (за професійним спрямуванням)”, “Друга іноземна мова”, “Ділова іноземна мова”, “Теорія та практика перекладу”. У ході навчально-виховного процесу при вивченні цих дисциплін також реалізуються

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

ключові складові інформаційної компетентності.

У сучасних соціально-економічних умовах актуальним завданням є підготовка універсальних фахівців – творчо мислячих, які володіють ефективною методологією науково-дослідницької і виробничої діяльності на межі галузей знань. У зв'язку з цим перспективним напрямом розвитку системи професійної підготовки є розширення міждисциплінарних освітніх програм.

Проектування міждисциплінарних освітніх програм повинне ґрунтуватися передусім на принципах інтеграції змісту освіти в різних предметних галузях, профілях, напрямках підготовки. Основою для інтеграції є освітні програми системи вищої і післядипломної освіти. Під інтегрованими міждисциплінарними освітніми програмами розуміємо програми, що реалізуються за інтегрованими навчальними планами. Застосування різних інструментів інтеграції декількох освітніх програм підготовки зумовило відмінність видів інтегрованих освітніх програм.

Інтеграція може бути в межах освітніх програм одного освітньо-кваліфікаційного рівня, які відносяться до різних предметних галузей знань. При цьому реалізується паралельне навчання за інтегрованими програмами (так звані дуальні програми), наприклад: бакалавр різних напрямів підготовки. Інтеграція може бути в межах декількох освітньо-кваліфікаційних рівнів. При цьому відбувається послідовне навчання за інтегрованими програмами підготовки, наприклад: бакалавр одного профілю – магістр іншого профілю підготовки. Перспективною формою організації послідовної міждисциплінарної підготовки є реалізація в системі вищої освіти багаторівневих інтегрованих освітніх програм, що ґрунтуються на інтегрованій компетентнісній моделі випускника. Інтегровані програми реалізуються за інтегрованим навчальним планом, що охоплює декілька освітньо-кваліфікаційних рівнів. Як правило, інтегровані програми реалізуються на вищих освітніх рівнях – магістерському і докторському (graduate, postgraduate).

Інтегрований навчальний план містить дві складові – академічну і дослідницьку. Академічний компонент, у свою чергу, також складається з двох циклів базових та вибіркових дисциплін. Базові дисципліни забезпечують необхідні фундаментальні знання, а вибіркові обираються магістрантом відповідно до проблематики досліджень і забезпечують необхідну глибину і широту підготовки. Академічна складова підготовки завершується кваліфікаційними іспитами, які проводяться у кінці навчання. Комплексний усний кваліфікаційний іспит спрямований на оцінку широти отриманих теоретичних знань. Письмовий іспит спрямований на оцінку глибини підготовки із спеціалізації і містить розробку детального плану магістерських наукових досліджень.

Таким чином, послідовні інтегровані програми будуються на принципах інтеграції предметної галузі підготовки, узгодженості змісту, форми і періодів навчання. Основною метою таких програм

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

є розширення фундаментальної підготовки випускників ВНЗ, формування додаткових компетенцій, необхідних для вирішення комплексних фундаментальних і прикладних завдань на межі суміжних галузей знань.

Інший вид інтегрованих програм припускає паралельну реалізацію двох освітніх програм підготовки за різними спеціальностями (напрямами) одного освітньо-кваліфікаційного рівня. При виконанні вимог обох програм присвоюється два ступеня. До таких програм відносять так звані дуальні (*dual*) *програми, проектування* яких засноване на раціональному визначенні предметних сфер і розподілу навчального матеріалу на модулі у відповідності до спеціалізації ВНЗ. Такий підхід дозволяє гармонізувати складові освітніх програм, спрямованих на підготовку фахівців на межі наук.

При розробці дуальної програми формується інтегрований навчальний план, де базові дисципліни, що задовольняють вимогам обох програм, є взаємозамінними (зараховуються за кожною з програм, що реалізуються паралельно). Раціональність змісту спеціальної підготовки забезпечується варіативними дисциплінами, що дозволяє розробити досить гнучкі програми підготовки за двома спеціальностями, що реалізуються одночасно.

Привабливість дуальних програм (у порівнянні з їх послідовною реалізацією) полягає: у заощадженні часу; розвитку універсальних (загальнонаукових, інструментальних) компетенцій за рахунок збільшення обсягу фундаментальної підготовки; розширенні професійних (спеціальних) компетенцій за рахунок можливості одночасної спеціалізації за двома обраними сферами професійної діяльності; зниженні фінансових витрат на навчання.

Аналіз міждисциплінарних освітніх програм, що реалізуються провідними університетами, показав, що в основі їх розробки лежать принципи інтеграції освітньої і дослідницької складових. Інтеграція припускає не просте додавання окремого змістовного блоку для розширення компетенцій, які формуються, а отримання двох різних професійних кваліфікацій. Інтегрований навчальний план забезпечує оптимізацію управління навчальним процесом. Можливість ефективного застосування сучасних технологій організації навчального процесу (використання модульно-рейтингової і кредитної системи, індивідуалізація, диверсифікація, контекстний підхід, розвиток співпраці, застосування методів активного навчання, дистанційні освітні технології та ін.) у рамках реалізації міждисциплінарних програм дозволяє досягти високої якості професійної підготовки, спрямованої на отримання двох професійних кваліфікацій [1, 2].

Особлива увага при реалізації інтегрованих міждисциплінарних освітніх програм приділяється структурній узгодженості змісту шляхом раціонального групування дисциплін (модулів дисциплін, окремих розділів дисциплін), що дозволяє надати студентам максимальну свободу вибору. Розширення

змісту підготовки забезпечується блоком варіативних дисциплін.

До прикладу, у ВНЗ Великої Британії використовують вдале поєднання методики модульного та інтегрованого навчання. Такий принцип побудови освітніх програм дає можливість відносно легко змінити обрану при вступі у ВНЗ спеціальність, при цьому курси, які були обов'язковими для однієї спеціальності, можуть бути зараховані як елективні для іншої. Можливість вибору предметів з різних блоків забезпечує гнучкість усієї системи підготовки фахівців з міжнародних відносин [7].

Останнім часом все більшого поширення при підготовці магістрів міжнародників набувають так звані міждисциплінарні програми та інтегровані курси. Бурхливий розвиток науки і техніки робить вузьку спеціалізацію у ряді випадків неприпустимою. Тому підготовка висококваліфікованих фахівців часто вимагає впровадження особливих програм, які базуються на міждисциплінарному підході. Міждисциплінарні програми – це навчальні програми, які в університетах Великої Британії існують на кожному факультеті. За твердженням учених Великої Британії, міждисциплінарний підхід спрямований на розвиток у магістрів міжнародних відносин широти поглядів, нестандартності мислення, здібностей вирішувати загальні проблеми, які виникають на стику різних галузей, бачити взаємозв'язок фундаментальних досліджень, уміння оцінити ефективність того або іншого нововведення, організувати його практичну реалізацію. Такий підхід передбачає не лише уміння вирішувати, а і формулювати проблеми, бачити складну ситуацію з різних позицій, передбачати соціальні і економічні наслідки. Міждисциплінарні програми забезпечують необхідну багатопрофільність професійної підготовки магістрів-міжнародників.

Сучасні вимоги до професійної підготовки фахівців передбачають підвищення підготовки магістрів до майбутньої практичної діяльності шляхом насиченості і різноманітності не лише змісту, а і форм і методів навчання. Світовий досвід засвідчує, що інструментами підвищення ефективності і якості освіти при реалізації міждисциплінарних програм є інформаційні технології (дистанційні, інтерактивні, віртуальні, e-learning), практико-орієнтовані проектні технології (case studies, context studies, project studies), спеціалізація і концентрація ресурсів ВНЗ, диверсифікація освітніх програм та ін.

Розширення міждисциплінарності в умовах сучасної освітньої системи може відбуватися різними шляхами, наприклад, через розвиток практики здобуття другої вищої професійної освіти (непрофільна відносно першої) – в цьому випадку загальний термін навчання може бути скорочений. Слід практикувати також навчання за програмами другої вищої професійної освіти для несуміжних спеціальностей. Можливим шляхом є забезпечення міждисциплінарності через використання програм додаткової професійної освіти.

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

Вивчення вітчизняної практики і світового досвіду свідчить, що використання інтегрованих міждисциплінарних освітніх програм забезпечує ефективну модернізацію системи професійної підготовки наукових кадрів і розвиток наукового потенціалу країни відповідно до вимог ринку праці. Розширюючи спектр міждисциплінарних програм, що реалізуються, диверсифікуючи і удосконалюючи їх структуру і зміст, ВНЗ отримують додаткові конкурентні переваги, розширюють професійні можливості випускників і створюють передумови для успішного інноваційного розвитку науки, техніки і технологій на основі світових інтеграційних процесів.

Література

1. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін) / [упоряд. : М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубіянюк, І.І. Бабін]. – Тернопіль : ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – 52 с.
2. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / за ред. В.Г. Кременя. – Тернопіль : Навчальна книга ; Богдан, 2004. – 384 с.
3. ГСВОУ 04 Галузевий стандарт вищої освіти напряму підготовки 0304 “Міжнародні відносини”. – Київ: 2004.
4. Законодавчі акти України з питань освіти / Верховна Рада України. Комітет з питань науки і освіти: Офіц. вид. – К. : Парламентське видавництво, 2004. – 404 с.
5. Князева Е.Н. Трансдисциплінарність синергетики: следствия для образования / Е.Н. Князева, С.П. Курдюмов // Синергетическая парадигма. Человек и общество в условиях нестабильности. – М., 2003, – 232 с. (4)
6. Постанова Кабінету Міністрів №787 від 27 серпня 2010 року “Про перелік напрямів і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра” [Електронний ресурс]. – Режим доступу 22.05.2013: <www.mon.gov.ua/newstmp/2010/08_09/796.doc>. Загол. з екрану. – Мова укр.
7. Department for Education [Електронний ресурс]. – Режим доступу 13.04.2013: <<http://www.dfes.gov.uk>> – Загол. з екрану. – Мова англ.

Виталий Третько

Междисциплинарный подход в подготовке будущих магистров международных отношений

Аннотация. В статье рассматривается проблема использования междисциплинарного подхода в профессиональной подготовке будущих магистров международных отношений. Отражены междисциплинарные аспекты функционирования магистерских программ международных отношений, особенности построения содержания образовательных программ профессиональной подготовки магистров-международников на основе междисциплинарного подхода.

Ключевые слова: междисциплинарный подход, магистерские программы международных отношений, междисциплинарные образовательные программы, интеграция образовательных программ.

Vitaliy Tretko

***Interdisciplinary approach to professional training
of future international relations' masters***

Summary: *The issue of using interdisciplinary approach to professional training of future international relations' masters is considered in the article. Interdisciplinary aspects of master programs in international relations functioning, peculiarities of structuring the content of educational programs on the basis of interdisciplinary approach have been highlighted. Special attention has been paid to foreign experience of implementing interdisciplinary programs.*

Key words: *interdisciplinary approach, master programs in international relations, interdisciplinary educational programs, integration of educational programs.*